

TỦ SÁCH ... THÀNH LẬP NGÀNH XUẤT BẢN, IN, PHÁT HÀNH SÁCH VIỆT NAM

GK.0000061553

ANH (Chú biên) - TÔ THỊ HỒNG NHUNG

ĐỊA LÍ KINH TẾ - XÃ HỘI CHÂU ÂU VÀ LIÊN BANG NGA

EUROPEAN

RUSSIA

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

PGS.TS. ÔNG THỊ ĐAN THANH (Chủ biên)
ThS. TÔ THỊ HỒNG NHUNG

ĐỊA LÍ KINH TẾ – XÃ HỘI CHÂU ÂU VÀ LIÊN BANG NGA

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

Mã số: 01.01.484/1181 – ĐH 2012

MỤC LỤC

Trang

Lời nói đầu	5
Mở đầu	7
Phần I. MỘT SỐ ĐẶC TRƯNG VỀ ĐỊA LÍ KINH TẾ - XÃ HỘI CÁC NƯỚC CHÂU ÂU (NGOÀI LIÊN BANG NGA)	9
1. Lãnh thổ châu Âu	10
2. Địa lí tự nhiên châu Âu có nhiều nét đặc trưng, với những cảnh quan đa dạng	12
3. Bản đồ chính trị châu Âu nổi bật như bức tranh khảm nhiều màu sắc	13
4. Bản đồ chính trị và các tiểu vùng của châu Âu	19
5. Tài nguyên khoáng sản ở châu Âu – trữ lượng và quy luật phân bố (không nhiều và đã khai thác từ lâu)	22
6. Đất liền biển và đê ở Hà Lan. Những thành phố trên mặt nước trong tương lai do biến đổi khí hậu.	24
7. Dân số và sự gia tăng dân số ở các nước châu Âu	25
8. Sự tan rã của Liên bang Nam Tư	27
9. Những thành phố lớn ở châu Âu	31
10. Lưu vực dầu và khí ở biển Bắc	33
11. Những biến chuyển địa lí về nhu cầu năng lượng ở châu Âu	36
12. Cầu dầu, khí Cát-xpi – châu Âu	43
13. Châu Âu – tiêu điểm của cuộc cách mạng công nghiệp	51
14. Nông nghiệp châu Âu đạt trình độ thâm canh cao, chuyên môn hóa theo vùng	54
15. Đường sắt cao tốc của châu Âu	57
16. Đường hầm qua dãy An-pơ	61
17. Châu Âu trên con đường đi tới hệ thống giao thông thống nhất	64
18. Công viên công nghệ và thành phố công nghệ ở các nước Tây Âu	69
19. Liên minh châu Âu (EU) – những thành tựu và bài học về liên kết	74
Phần II. MỘT SỐ NƯỚC CHÂU ÂU TIỂU BIỂU	103
• Các nước Bắc Âu	103
• Vương quốc Liên hiệp Anh	110
I. Khái quát lãnh thổ Anh	110
II. Đất nước hải đảo, khí hậu ôn hoà (tuy nằm ở vĩ độ cao)	111
III. Dân số không nhiều, số trẻ ít. Quá trình đô thị hoá cao và lâu đời. Quê hương của cuộc cách mạng khoa học – kĩ thuật đầu tiên của thế giới	118
IV. Anh – một cường quốc công nghiệp và thương mại của châu Âu	132

• Cộng hoà Pháp	152
I. Thiên nhiên hài hoà, đa dạng và có nhiều điều kiện thuận lợi để phát triển các ngành kinh tế	152
II. Dân cư và xã hội	162
III. Pháp – một cường quốc kinh tế ở châu Âu	171
• Cộng hoà Liên bang Đức	196
I. Đất nước mà diện tích lãnh thổ luôn có sự thay đổi, giàu tài nguyên nhưng không đủ đáp ứng nhu cầu phát triển kinh tế	196
II. Dân số tương đối đông nhưng già, tỉ lệ gia tăng thấp. Người dân được hưởng phúc lợi xã hội cao	202
III. Đức – cường quốc kinh tế thứ tư thế giới	213
• Cộng hoà Italia	232
I. Đất nước đẹp nổi tiếng, tâm mình trong vùng biển Địa Trung Hải; khi hậu ôn hoà mát mẻ; tài nguyên khoáng sản không nhiều	232
II. Đất nước mà dân số không nhiều, nhưng có nền văn hóa lâu đời; thiên đường của nghệ thuật với hàng loạt các công trình kiến trúc bề thế, oai nghiêm, hấp dẫn và cổ kính	241
III. Italia – một cường quốc kinh tế ở châu Âu, với một nền công nghiệp và dịch vụ phát triển. Một xứ sở cây ăn quả của miền cận nhiệt Địa Trung Hải	253
Phần III. LIÊN BANG NGA	271
I. Đất nước rộng lớn. Nguồn tài nguyên khổng lồ	271
II. Liên bang Nga – một quốc gia đông dân, nhiều dân tộc; một cường quốc văn hoá và khoa học	300
III. Nền kinh tế trải qua nhiều biến động, nhưng đang đi lên để trở thành 5 nền kinh tế hàng đầu thế giới vào năm 2020	328
Tài liệu tham khảo	404
I. Tiếng nước ngoài	404
II. Tiếng Việt	404

Lời nói đầu

Để đáp ứng nhu cầu học môn Địa lí kinh tế – xã hội thế giới của sinh viên khoa Địa lí, trường ĐHSP Hà Nội trong xu thế hội nhập kinh tế thế giới, khu vực đang diễn ra một cách mạnh mẽ và nhanh chóng; để cập nhật và hiện đại hóa kiến thức, chúng tôi tiến hành biên soạn cuốn sách ***Địa lí kinh tế – xã hội châu Âu và Liên bang Nga***.

Giáo trình giúp cho sinh viên nắm được những vấn đề khái quát chung của nền kinh tế – xã hội các nước châu Âu bao gồm: Một số đặc trưng về địa lí kinh tế – xã hội các nước châu Âu (ngoài Liên bang Nga), cũng như sự phát triển kinh tế – xã hội ở một số quốc gia tiêu biểu như (Anh, Pháp, Đức, Italia và Nga), với những điều kiện tự nhiên, xã hội khác nhau, sự phát triển kinh tế qua các thời kì lịch sử, những ngành kinh tế nổi bật, những vùng kinh tế – xã hội thể hiện sự phân hóa lãnh thổ. Những thành tựu mà các nước châu Âu đã đạt được với đỉnh cao của thời kì hoàng kim về kinh tế, trở thành những cường quốc công nghiệp đứng nhất, nhì thế giới trong những thế kỉ trước đây và ngày nay châu Âu vẫn tiếp tục phát triển, vẫn là một cực tăng trưởng của nền kinh tế thế giới và đóng vai trò quan trọng trên toàn cầu về mọi lĩnh vực... Những thành tựu mà châu Âu đạt được là bài học cho các châu lục khác trên con đường phát triển, đặc biệt là bài học về liên kết, đạt hiệu quả cao cả chiều rộng và chiều sâu cũng như những khó khăn mà các nước châu Âu đang phải đối mặt hiện nay.

Một châu Âu phát triển sẽ góp phần cho tăng trưởng toàn thế giới, trong đó có Việt Nam, theo đó mở ra khả năng hợp tác kinh tế, thúc đẩy quan hệ thương mại giữa Việt Nam và các nước châu Âu, xây dựng khu vực mậu dịch tự do giữa Việt Nam và các nước EU cũng như khu vực mậu dịch tự do giữa Việt Nam với Liên bang Nga trong tiến trình toàn cầu hóa hiện nay.

Địa lí kinh tế – xã hội thế giới là vấn đề rộng lớn, phức tạp, đầy biến động, liên quan đến nhiều lĩnh vực, từ khoa học tự nhiên đến khoa học xã hội. Các số liệu, các quan điểm nhiều khi không thống nhất giữa các tác giả, các tài liệu (vì có nhiều phương pháp tính toán và đánh giá khác nhau). Tên địa danh trong các nước, địa danh trên bản đồ cũng được gọi khác nhau giữa các tài liệu. Chúng tôi đã cố gắng cập nhật, kiểm chứng, đối chiếu giữa các tài liệu, các Atlas của nhiều nước để trong phạm vi nhất định có thể chấp nhận.

Cấu trúc cuốn sách gồm 3 phần:

Phần I: Một số đặc trưng về Địa lí kinh tế – xã hội các nước châu Âu (Ngoài Liên bang Nga).

Phần II: Một số nước châu Âu tiêu biểu.

- Các nước Bắc Âu.
- Vương quốc Liên hiệp Anh.
- Cộng hòa Pháp.
- Cộng hòa Liên bang Đức.
- Cộng hòa Italia.

Phần III: Liên bang Nga

Đây là tài liệu học tập quan trọng đối với các bạn sinh viên, học viên cao học và giáo viên Địa lí. Ngoài ra sách còn có thể là tài liệu tham khảo cho những ai quan tâm đến những vấn đề địa lí kinh tế – xã hội thế giới.

Tài liệu dài, kiến thức rộng, chúng tôi đã cố gắng hạn chế sai sót, nhưng khó tránh khỏi những khiếm khuyết. Mong nhận được những ý kiến đóng góp của quý bạn đọc gần xa để cuốn sách được hoàn thiện hơn trong những lần tái bản sau.

Các tác giả

Mở đầu

Châu Âu – tên địa lí này đã nhắc người ta nhớ đến nhiều sự kiện, bởi vì hơn 5 thế kỉ qua, châu Âu và người châu Âu đã có ảnh hưởng tới sự phát triển của toàn thế giới hơn bất cứ vùng đất và con người nào khác. Các đế chế châu Âu đã trải rộng trên địa cầu và thay đổi sắc thái chế độ xã hội khắp nơi. Chủ nghĩa thực dân phát sinh từ châu Âu đã tạo nên đợt sóng đầu tiên của toàn cầu hóa. Hàng triệu người châu Âu đã di cư từ xứ sở của mình đến các vùng đất cũ và mới của thế giới, biến đổi các tổ chức xã hội truyền thống, tạo nên các tổ chức xã hội mới từ Ôxtrâyliya đến Bắc Mỹ. Sức mạnh của chủ nghĩa thực dân kết hợp với sự khếch lệ về kinh tế đã đẩy lên phong trào của hàng triệu người di cư từ quê hương của mình đến các vùng đất xa xôi: Người châu Phi đến châu Mỹ, người Ấn Độ đến châu Phi, người Trung Quốc đến Đông Nam Á, người Mã Lai đến mũi đất Nam Phi, người Mi bán địa từ Đông sang Tây,...

Trong sản xuất nông nghiệp, công nghiệp, chính trị và các lĩnh vực khác, châu Âu đã tạo nên cuộc cách mạng và sau đó “xuất cảng” các cuộc cách mạng này ra khắp thế giới, bằng cách ấy đã củng cố những lợi thế của châu Âu.

Nhưng suốt hơn 500 năm thống trị của mình, châu Âu cũng đã là “đấu trường” của các cuộc xung đột, các cuộc tranh chấp về tôn giáo, lãnh thổ và chính trị gây nên những cuộc chiến tranh tàn khốc không chỉ ở châu Âu mà ở cả các thuộc địa.

Trong thế kỉ XX, châu Âu đã 2 lần đưa thế giới vào cuộc chiến tranh – những thiệt hại khủng khiếp chưa từng thấy của Thế chiến I (1914 – 1918) vẫn chưa đủ để ngăn chặn Thế chiến II (1939 – 1945), cuộc chiến này kết thúc với việc lần đầu tiên vũ khí hạt nhân được thử nghiệm – gây ra thảm họa cho đất nước và con người Nhật Bản.

Hậu quả là châu Âu mất tất cả thuộc địa và nổi lên một cuộc cạnh tranh mới: Chiến tranh lạnh về hệ tư tưởng giữa Liên Xô và Mỹ. Chiến tranh lạnh đã tạo bức màn sắt xuyên qua trái tim châu Âu, phía Đông là phe XHCN do Liên Xô đứng đầu, phía Tây do Mỹ đứng đầu.

Tây Âu đã chứng minh sự phục hồi mạnh mẽ, vượt qua đổ nát của chiến tranh và sự mất mát thuộc địa, phục hồi sức mạnh kinh tế. Trong lúc đó Liên Xô và các nước XHCN Đông Âu sau một thời gian dài đạt nhiều thành tựu rực rỡ, lại lâm vào suy yếu do cơ chế và năm 1990 vết tích cuối cùng của bức màn sắt bị xóa bỏ. Châu Âu đã cố gắng to lớn cho việc thống nhất từ bờ biển Đại Tây Dương. Địa Trung Hải đến biên giới nước Nga. Châu Âu đã đóng vai trò to lớn trong đời sống chính trị, an ninh, khoa học – kĩ thuật, kinh tế, văn hóa toàn cầu, tác động to lớn đến mọi công việc của thế giới.

Bản đồ Hành chính châu Âu [38]

MỘT SỐ ĐẶC TRƯNG VỀ ĐỊA LÍ KINH TẾ – XÃ HỘI CÁC NƯỚC CHÂU ÂU (NGOÀI LIÊN BANG NGA)

CHÂU ÂU TRONG THẾ GIỚI HIỆN ĐẠI

Sau Chiến tranh thế giới thứ II, về mặt chính trị – xã hội, châu Âu được chia thành hai bộ phận: Tây Âu (gồm các nước TBCN) và Đông Âu (gồm các nước XHCN), với hai khối kinh tế lớn: Thị trường chung châu Âu (EC) – tiền thân của Liên minh châu Âu (EU) ngày nay và khối Hội đồng tương trợ kinh tế (SEV), bao gồm: Liên Xô cũ cùng 7 nước XHCN Đông Âu cũ (Ba Lan, Tiệp Khắc, CHDC Đức, Hunggari, Bungari, Anbani, Rumani).

Sau khi hệ thống XHCN ở Liên Xô và Đông Âu sụp đổ (đầu thập niên 90 của thế kỉ XX), khối Hội đồng tương trợ kinh tế (SEV) và khối quân sự Vácsava giải tán. Cho nên hiện nay việc phân chia châu Âu thành Đông Âu và Tây Âu theo ý nghĩa trên không còn cơ sở tồn tại.

Trong suốt chiều dài của lịch sử nhân loại, châu Âu đã có nhiều đóng góp to lớn và có vai trò quan trọng trong đời sống chính trị, văn hóa, khoa học – kĩ thuật và kinh tế thế giới suốt chiều dài của lịch sử nhân loại.

– Về văn hóa và khoa học: Là sự đóng góp vào nền văn minh của nhân loại, bắt đầu từ thời kì cổ Hi Lạp và La Mã, kéo dài tới thời kì Phục hưng và những phát kiến địa lí vĩ đại, sau đó đến thời kì của những cuộc cách mạng công nghiệp và xã hội cho đến ngày nay với những thành quả cuộc cách mạng khoa học – kĩ thuật lần thứ 3 và lần thứ 4 của thế kỉ XXI. Các nước châu Âu đã góp phần xứng đáng của mình cho kho tàng văn hóa, khoa học chung của nhân loại trong quá khứ, hiện tại, và tương lai. Phần đóng góp đó đã mang lại sự phồn vinh, giàu có cho khu vực, là mô hình phát triển của nhiều nước.

Ở châu Âu còn lưu lại nhiều công trình, kiến trúc, nhiều lâu đài nguy nga diễm lệ, châu lục này là điểm du lịch hấp dẫn như ở Hi Lạp, Pháp, Anh, Italia, Thụy Sĩ những quốc gia này hội tụ nhiều di tích lịch sử, văn hóa, thắng cảnh đẹp bậc nhất thế giới: Đồng sông Xen thơ mộng, tháp Épphen kiêu hãnh, nhà thờ Đức Bà nguy nga, tòa thánh Vatican thiêng liêng...

Tây Âu – nơi sản sinh ra nhiều nhà bác học thiên tài, lỗi lạc, đánh dấu những điểm mốc trong lịch sử khoa học thế giới, những công hiến của các nhà bác học này đã góp phần thúc đẩy nền khoa học, kinh tế thế giới nói chung và châu Âu nói riêng lên một bước mới như nhà bác học Ôclit (Hi Lạp), Ácsimet (Hi Lạp), Galile